

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

PG
1201.
.N24

Nash jezik.
НАШ ЈЕЗИК

XXVI/2—3

UNIV. of MICH.

IV 9154

Current Series

**БЕОГРАД
1984.**

ДОПРИНОС СРПСКИХ ПИСАЦА СТВАРАЊУ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА

Временски период друге половине XIX века одликује се од претходног и потоњег у историји не само литературе већ и у историји књижевнојезичког израза у српској књижевности својим изразитим и посебно јасним местом. Реч је, наиме, о раздобљу које се карактерише, пре свега, дефинитивном победом Вукових идеја и првим значајним резултатима на оживо-творењу Вукових принципа садржаних у свеукупности његове ортографске и књижевнојезичке реформе.

Да би се разумео значај ових промена, морају се имати на уму основни развојни путеви литерарног језика у времену до Вука и у време Вукових прегнућа, који за судбину језика српске па и читаве српско-хрватске културе имају преломни и крајње пресудан значај.

Као што је добро познато, услед друштвених, историјских и политичких околности, српска писана реч од XII века па даље, читавих седам столећа живела је застрта у готово канонски непробојном велу традиције феудалног средњевековља. Писани израз, намењен уском кругу образованог, претежно црквеног круга људи, остварује се строго изоловано од језичких токова усменог језика, народне, неписане књижевности, чији ход и не жели да следи и чијим узорима нема намеру да подражава. Језик није био средство фаворизовања идеје народне културне свеопштости, већ учвршћивања културне и друштвене привилегованости оних који су се њиме служили и којима је и био намењен. Најранији и најдуготрајнији слој таквог у многоме са синхронијског аспекта превазиђеног језика одржава се, дакле, од XII века све до Вукових времена под именом *српско-словенски језик*, (или старосрпски, тј. старословенски одн. црквенословенски језик српске редакције) који се налази у употреби све до половине 18. века. То је исти онај језик рашко-зетске културе који су поткрај 17. века за време велике сеобе

народа под Арсенијем III Чарнојевићем (1690) калуђери из манастира Раче донели у јужну Угарску у црквеним и религиозним рукописним књигама. Па иако се већ у другој половини 18. века појавом Гаврила Стефановића Венцловића и Борба Бранковића може говорити и о појави народног језика, макар и у таквим облицима као што су беседе намењене народу, о правој књижевнојезичкој диглосији једва да може бити речи. Напротив. Уместо народног језичког израза, у 16. веку, а поготово у 18. веку, у јужнословенским земљама, посебно међу досељеним Србима у јужној Аустрији, укорјењује се — отварањем руских школа (славјанске школе у Карловцима и Београду) и деловањем руских учитеља Максима Суворова и Емануила Козачинског — такозвани (II) *рускословенски језик* (или — језик „рускоцрквени“, црквеноруски). Тај језик, тј. језик руске црквене књижевности бива најпре прихваћен од стране српске православне цркве, која га преузима (и све до данас задржава) у црквеном богослужењу, да би, с друге стране, путем школа продро и у световну грађанску писменост, иако је овај језик у самој Русији, у то време, у многоме већ потиснут познатом реформом Петра Великог. Тај реформисани руски књижевни језик (иначе још увек зачињен црквенословенским елементима) може се наћи и у неким, првенствено историјским делима наших писаца (Павла Јулинца, Захарија Орфелина или Јована Рајића). Но, идеја — подупрта и рационалистичко-просветитељским тежњама — да се народу треба обраћати језиком којим тај народ говори, није изгубила на снази продором рускословенског наноса. Напротив. Орфелин, Рајић, а надамсе Доситеј Обрадовић уздижу ову идеју на пиједестал општег културног циља, који, међутим, ни сами његови заговорници нису могли достићи из простог разлога што тај језик сами нису добро познавали, а по свему судећи, нису се ни трудили да га како ваља упознају. Отуда је опредељење Доситеја и других за народни језик значајније као начело рођено у једном тренутку наше књижевнојезичке прошлости него као практично остварење са далекосежним резултатима. У језику ових писаца број црквенословенских елемената упадљиво је висок, а своје постојање и распрострањеност не дугују само томе што писци нису познавали дух и ткиво народног језика, већ и становитом уверењу да црквенословенски, као и руски и други страни језички елементи уздижу језички израз на виши ниво, оплемењују прост „лаорски“ језик. Мало-помало, мешањем рускословенског и народног језика доспело се до новог, хибридног језичког слоја (који последњих деценија XVIII века почиње егзистирати код војвођанских Срба у јавном животу и литератури) познатог као (III) *словеносерпски језик*. То је био, познато је, најхаотичнији језички нанос и у погледу лексике, фразеологије, морфологије и синта-

ксе, језик без изграђене граматичке и ортографске кодификације, спорадичан и конфузан, различит и неједнак не само у два писца већ и у текстовима истих аутора. На такву својеврсну триглосију (језик црквени, језик грађански и језик народни) наилази Вук са својим реформаторским идејама, да би после скоро педесетогодишњег дивовског ношења са свим тешкоћама и невољама које су га спадале (од појаве његове Мале простонародне славено-сербске пјеснарице као и Писменице сербскога језика (1814) па до 1868, када је указом Министарства просвете Кнежевине Србије скинута свака забрана штампања књига Вуковим правописом) успева да извојује победу која је за српску и српскохрватску културу уопште отворила пут неслућених могућности и перспектива. Међутим, треба нагласити да је дефинитивну победу Вукова реформа доживела тек онда када су је у II половини 19. века, уз подршку Карловачке митрополије и Матице српске, прихватили грађански и културни слојеви у културно и економски тада најразвијенијим крајевима, што значи — урбана средина у пределима северно од Дунава и Саве. При томе, међутим, треба имати у виду да је Вукова реформа подразумевала двоје: 1. начелно прихватање принципа — народне основице за књижевни језик и 2. напуштање дотадашњих језичких навика и изградњу књижевнојезичког израза на новим, Вуковим начелима. За испуњавање првог предуслова постарали су се понајвише Вук и његови директни саборци и истомишљеници, чије врсне представнике оличавају првенствено Буро Даничић и Бранко Радичевић. Оживотворење другог начела — изградње новог књижевног језика на темељима Вукових опредељења — пало је, међутим, у део оним писцима и културним прегаоцима који су, почев од Бранка Радичевића, тек улазили у редове нове српске литературе. Научна истраживања језика ових писаца указују, сасвим очекивано, да се процес устоличавања новог књижевнојезичког стандарда није одвијао без стеновитих тешкоћа и колебања, евидентних и у најватренијих Вукових следбеника, па и у Вука самога.

Проблеми су били следећи:

1. Сви писци Војводине, укључујући и Вукове присташе, своје су језичко образовање стицали на дотадашњим, традиционалним основама и у вези са старом писменошћу, још увек живом у оно доба; раскид са том традицијом није могао бити намах изведен.

2. Нова, вуковска генерација, одбацујући старо, требало је да уведе ново, а то ће рећи — језик који умногоме, и поред свих Вукових и Даничићевих поставки, није, практично узето, у свему био до краја дефинисан, те у многим важним језичким појединостима није увек имао одговарајуће нормативно решење или опредељење.

3. Проблем се подједнако тицао и: а) саме народне, дијалекатске основице, тога, наиме, у којој мери и у којим све појединостама дати народни говор може или треба да својим конкретним језичким чињеницама послужи као узор новом књижевном стандарду, и б) које, пак, особине локалних говора (оних који су ушли у основицу књижевног језика) треба сматрати језичким супстандардом, неприкладним за нови књижевни језик; како и на основу чега вршити избор из синтаксичких, морфолошких, стилистичких, па и таквих језичкофолклорних различитости као што је на пример — репертоар локалне лексике. Ово последње — избор лексике из богатог али у нечему преоскудног народног лексичког фонда био је проблем с којим се сукобио и сам Вук (особито, као што се зна, приликом превођења Новог завјета). И сам је Вук, директно или индиректно морао признати да у говору „свињара и говедара“ ипак нема довољно разгранатих или погодних регулатива који би задовољили нарасле потребе модерног интелектуалног изражавања. Ако се томе додају научне, стручне и друге терминолошке потребе — народни језик се показује веома недовољним. „Вукова победа“, вели П. Ивић, „донела је једрији и живописнији израз, али и извесне жртве у погледу моћи да се речима обележе сви појмови, првенствено они апстрактни којима је владао тадашњи образовани Србин. Тако се догодило да је и сам Вук морао уводити . . . поједине црквенословенске изразе, који су пре тога били искључени из његовог књижевног језика“.¹ Кад је тако поступао Вук, шта је тек остајало његовим следбеницима, којима је књижевна реч морала, пре свега, послужити за градњу новог и вишег уметничког, поетског и прозног литерарног казивања. Угледање на језик Вукових списа, па и на текстове народних умотворина и поред све вредности њихове, није могло задовољити ни свакодневне потребе живота, а камоли једног модерног књижевног израза који је, ослобођен сваке стеге, а надахнут романтичарским полетом, тежио да се размахне и вине до највиших уметничких домета.

4. С обзиром на све то, писци онога времена морали су, поред опредељења за Вукове принципе, и сопственим снагама да се ухвате у коштац са задацима градње новог књижевног језика и савршенијег начина властитог изражавања. То је, међутим, значило стварање једне нове дистанце, непотпуне једнакости између језика те нове литературе и језика још увек необразоване и у много чему заостале друштвене средине. Принципи ослањања на народни, фолклорни језички материјал није, дакле, могао обезбедити и разуђеност и префињеност језичког ткива лепе књижевности, науке, информатике и осталих облика друштвене комуникације. Новостварани књижевни и стандардни

¹ П. Ивић, Српски народ и његов језик, Београд 1971, 177.

језик није то могао постићи и због тога што језичка норма за коју се Вук залагао није увек била довољно и у свим појединостима разрађена, ваљано и систематично кодификована. У целини гледано, овај се поствуковски период наше литературе у другој половини XIX века, у ствари, одликује превирањима чији се основни садржај кристалише око двају полова: 1) око изградње новог књижевног израза на бази која ће бити прихватљива за најшире слојеве народне и 2) око избора и нормативног кодификовања оних језичких појединости које нису имале своју филолошку аргументацију сходно вуковској општој језичкој правилности. Овај проблем био је на свој начин посебно осетљив за војвођанске писце, који су се, стицајем околности, нашли у процепу између старе традиционалне писмености (коју је требало одбацити) и народне основице војвођанских говора (о којима, опет, Вук, као што се зна, није имао ласкаво мишљење; у првом издању свога Рјечника, на пример, он на стр. XVII вели: „Што сам до сада околишио, овдје ћу изријеком да кажем: да се у свему народу нашем нигдје не говори Српски тако ружно и покварено, као у Сријему, у Бачкој и у Банату“). С друге стране, Вуков источнохерцеговачки дијалекат са својом ијекавском верзијом, који је Вук препоручивао, писцима Војводине није најбоље одговарао, прво, зато што га је требало учити, а, друго, отуда што је његове узоре требало тражити у Вуковом језику и језику усмене народне књижевности, народним песмама и приповеткама (које је Вук сакупио) — што све није пружало довољно материјала ни за оптималан а камоли модеран књижевни израз, за савремену научну, просветну, административну, правну и др. језичку комуникацију.

У другачијем, повољнијем положају нашли су се писци у Србији. Они нису били оптерећени ни славеносербском ни црквенословенском традицијом, а језик им је био готово једнак са језиком усменог књижевног предања. Исто се може рећи и за српске писце на тлу Црне Горе, Дубровника, Хрватске, Далмације и Херцеговине² — којима је матерњи дијалекат био ијекавски, близак Вуковом, а израз проткан језичким и стилским особеностима и духом народне прозе и епике. У другој половини XIX века, међутим, културни центар Срба ипак је још био на тлу данашње Војводине, па је јасно да је новостварани књижевни језик судбински зависно од писаца северно од Саве и Дунава, колико и од оних у ослобођеној Србији, јужно од Саве и Дунава.

² Услед ограничености простора, ми се овде нећемо задржавати на српским писцима овог, махом ијекавског подручја, већ претежно на онима из Војводине и Србије, чији је удео у стварању нове језичке ситуације значајнији, а и детаљније изучен.

Од језичког и књижевног арсенала, за даље развијање и усавршавање књижевнојезичког стандарда, писци пред којима је тај посао стајао имали су: а) дела Вука Караџића и народне умотворине — али као пример ијекавске српскохрватске језичке верзије, б) поетска остварења Бранка Радичевића и П. П. Његоша, в) Даничићеву Малу српску граматику, издату у Бечу 1850. године — која је надопунила и својом систематичношћу надмашила Вукову, г) ново издање Вуковог Рјечника из 1852. године, много обимније од првог и употпуњено лексиком из разних крајева, посебно из Дубровника, Црне Горе и Боке Которске, са срећеном четвороакцентском прозодијском обележеношћу (углавном захваљујући Б. Даничићу), и с назнаком екавске (па и икавске) варијанте одговарајућих лексема.

Од писаца средине и друге половине XIX века, пред које се поставио задатак заснивања новог књижевног језика на начелима Вукове реформе, не могу се мимоићи пре свега писци Војводине (изникли у већ формираној варошкој средини грађанског друштва), њихови савременици у Србији (закупљени србијанским селом или новим социолошким проблемима још увек патријархалне и заостале средине), најизразитији песници зрелог романтизма, зачетници наше књижевне критике, модерне филологије, историографије и др., међу којима истакнуто место заузимају (поред Б. Радичевића и Б. Даничића) — Јаков Игњатовић (1824—1888), Богобој Атанацковић (1826—1858), Бура Јакшић (1832—1878), Ј. Јовановић Змај (1833—1904), Лаза Костић (1841—1910), Коста Трифковић (1843—1875) — из Војводине, те Љубомир Ненадовић (1826—1895), Милан Милићевић (1831—1908), Светозар Марковић (1846—1875), Милован Глишић (1847—1908), Лаза Лазаревић (1851—1890), Јанко Веселиновић (1862—1905), Коста Руварац (1837—1864), Стојан Новаковић (1842—1915), Светислав Вуловић (1847—1899) — из Србије и др.

Демократизација језичких прилика, победом Вукових идеја, претпостављала је двоје: с једне стране — језик разумљивији за масе, а с друге — потребу даљег разрађивања његових изражајних могућности и изградњу његове норме. При томе је код српских писаца, захваљујући опет Вуку — укоренивано схватање да народни језик (пре свега језик села) треба писцима да буде главни инспиративни ослонац и практични узор. Било је, међутим, јасно већ и Вуку, а особито Даничићу, да народни језик треба, у духу његове „опћените правилности“, прочишћавати и у појединостима ревидирати и усавршавати, те да књижевнојезички израз мора представљати изванредан виши, наддијалекатски тип језика. Проблем је био и у томе — који од могућих народних говора писцима препоручити као узор-дијалекат. Чак и кад су у питању новоштокавски говори. Познато је било да је Вук војвођанске говоре сврставао у „ружне и по-

кварене“ и да је, и поред лансираног начела „лиши као што говориш“, у ствари мислио на свој матерњи источнохерцеговачки говор. Респектујући овакав Вуков став, понеки војвођански писци (као Б. Радичевић, Јован Суботић, Јаков Игњатовић, Ј. Јовановић Змај) па и писци из Србије (Јован Илић или Љубомир Ненадовић) — иако екавци — настојали су, ту и тамо бар, да примењују у својим текстовима ијекавски источнохерцеговачки језички израз, али у томе нису остали доследни. Изузетак је био ваљда једино Б. Даничић, који је веровао да је ијекавица најпогоднија заједничка основица и спона за језик Срба и Хрвата. Показало се, међутим, да и поред свег (не баш великог) настојања ијекавица није имала веће шансе да се укорени ни у Војводини, а ни у Србији и Београду (у који се постепено, из Новог Сада, сели културни центар Срба). Она није имала шансе да продре пре свега у колоквијални говор народних „екавских“ маса, у журналистику, школе, администрацију и друге облике језичког комуницирања, што је допринело дефинитивном напуштању ијекавице и код српских писаца са овога подручја. Напуштањем начела ослањања на ијекавски а тиме и источнохерцеговачки говорни узор изазвало је, с друге стране, потребу за већим насланањем на властити, локални говорни идиом, дакле на војвођанске одн. шумедијске северозападне и југозападне србијанске горе. Резултати проучавања језичких особености писаца овог периода указују на то да у угледању на народне локалне говоре није било јасних опредељења о томе које језичке црте локалних говора сходно вуковској „опћенитој правилности“ ваља одбацити, а које опет, као ваљане и „правилне“ претакати у литерарни израз. Ово се запажа нарочито код војвођанских писаца тога раздобља, што и није необично с обзиром и на сложене језичке прилике локалних говора, посебно оних у најсевернијем делу Бачке и штокавских говора у Мађарској (буњевачки говори, укрштање икавско-ијекавско-екавске ситуације и др.). Природна последица таквог развоја испуњила се 1) у удаљавању језика писаца Војводине од Вукове источнохерцеговачке дијалекатске основице и приближавању његовог језика народном језику војвођанске говорне зоне и 2) у утемељивању и укоренивању екавске књижевне верзије српскохрватског литерарног језика (на супрот схватањима Вука и Даничића, па и интенцијама Бечког договора из 1850. године).

Следећи значајан корак запажа се у настојању писаца, посебно у Војводини, да се, после првих лутања и недоумица, у књижевном изражавању ослободе насланања на своју локалну дијалекатску основицу у свим појединостима. Настојања да се језик литературе „очисти“ од локализама сваке врсте од судно су подстакнута и подупрta новијим филолошким схватањима која, остајући верна духу Вукових начела, све сигурније

утиру пут модерном књижевнојезичком новоштокавском стандарду. То, другачије речено, значи да удео српских писаца (па и филолога) овога времена у изграђивању физиономије новог књижевнојезичког стања треба видети, с једне стране, у неутрализацији источнохерцеговачке језичке основице, а с друге — у проширењу језичке народне основице на говоре војвођанске и северносрбијанске говорне зоне. То је не само обогатило изворни језички потенцијал, већ је такво опредељење било у складу и са све динамичнијим развојем општекултурних и цивилизацијских потреба онога времена.

Овакав ток ствари у развоју језичких прилика XIX века довео је, међутим, до поларизације књижевног језика на источној страни наше језичке територије (за разлику од оне на југу и југозападу), чиме се управо почело кристалисати оно што данас зовемо источном варијантом српскохрватског стандардног језика. Захваљујући, дакле, заједничким прегнућима српских писаца, културних ауторитета и филолошких посленика, већ је у другој половини XIX века створена солидна основица за савремени, али и будући далекосежни домет до којег ће моћи да досегне модерна књижевност не само краја прошлог већ и наступајућег XX века, са свим својим особеностима жанровске и функционално-стилске разубености.

* * *

За постизање таквог лика и основице на којој ће се моћи градити нови књижевни израз требало је, међутим, савладати неколико значајних степеница. Једна од основних тешкоћа осећала се у оскудности народне лексике. Ослањање на Вуков речник и народну лирику и прозу није омогућавало богатије разгранаване језичких изражајних моћи. Отуда већ код првих књижевних стваралаца уочавамо настојања да свој лексички фонд употпуне. Настаје период страсног трагања за новим речима, онима којих нема у Вуковом речнику. Тако на пример, Ј. Ј. Змај покушава да фонд речи обогати прикупљањем читавих збирки народних речи (које су као такве ушле и у лексичку грађу садашњег Речника САНУ), а Лаза Костић и други романтичарски песници настоје — да тај фонд прошире новоскованим лексичким елементима или придавањем нових значења већ постојећим речима.

Српски песници овог периода прионули су и на посао око превазилажења народног, фолклорног песничког израза и занивања новог метра, версификације и стила.³ Њихов језик се,

³ Значајан прилог проучавању језика писаца овога периода дали су многи истраживачи. Међу њима посебно се истиче Ј. Јерковић са бројним

за разлику од народне поезије, одликује: обилатим скраћивањем речи (*ал', јел', међ', зашт', неш м. нећеш, ош м. хоћеш* итд.), прекрајањем речи (*ман м. заман, коша м. кошуља*), песничким књишким изразима (као: *селе, љуба, данак, млаћан, сићан, злаћан*), бројним деминутивима (*бојак, росица, славујак, сузица, нојца, цветак, дашак*), звучним епитетима (од којих су многи постали укалупљени), карактеристичним нарочито за Б. Јакшића и Змаја (*рујна зора, злаћане струне, црни гроб, светли грбови, свилени гласак, росно цвеће, гусле јаворове, тија нојца, бледи месец*),⁴ што се код Лазе Костића испољава у често неуспелим језичким каламбурима, кованицама и неологизмима (*изниклица, рушиград, брежне груди, полетници, побожје* и сл.) — често супротним основним творбеним, па и семантичким елементима језичке логике, па и језичког укуса.⁵ Па ипак, мимо ових језичких претеривања и промашаја, језик се богатио речима грађеним у духу његовог система, употребом речи у новим значењским нијансама, новим успешним синтаксичким обртима и општом интелектуализацијом стила, чему је од стране српских писаца тога доба с пуно страсти и љубави посвећена велика пажња.

Код прозних писаца (као код Јакова Игњатовића)⁶ који су се ослањали на локални говор нарочито урбаних средина наћи ћемо веома велики број дијалектизама, мађарских и немачких речи и израза, али и традиционално уходане црквено-словенизме (нарочито у варошкој малограђанској средини) и сл. Код Богобоја Атанацковића, па и других прозаиста педесетих и шездесетих година XIX века — а и доцније, наћи ћемо много фонетско-морфолошких особина завичајних говора, као облике с икавским рефлексима јата (*нигди, гди, свагди, сикира, желити, трпити, полудити, свидити се, видити* и др.) одн. екавизиране форме (на пример у префиксу *при-*): *прегрлити, прекрајак, предржати се, преступити (некоме), превући се (некоме)* или облике

чланцима, студијама и научним монографијама, од којих издвајамо: Језик Јакова Игњатовића, изд. Матица српска, Нови Сад 1972, 325; Језик Богобоја Атанацковића, изд. Матица српска, Нови Сад 1976, 150; Језик Љубомира Ненадовића, изд. Матица српска, Нови Сад 1981, 143; Језик у писмима Буре Јакшића, ЗФЛ XIV/2, 147—171 и XV/1, 53—85; Језик писама Јована Јовановића Змаја, ЗФЛ XVI/2, 67—115; Језик прозних радова Јована Грчића Миленка, ЗФЛ XVI/1, 137—173; Белешке о језику Косте Трифковића, ЗФЛ XVI/2, 75—107.

⁴ Дobar увид у језик романтичарских писаца дала је О. Ристић, Лексичко-семантичке одлике творбе именица у неких српских и хрватских романтичарских песника, ЈФ XXVIII/1—2, Београд 1969, 219—320 и ЈФ XXVIII/3—4, Београд 1970, 387—451.

⁵ О језику Л. Костића исп. Д. Живковић, Европски оквири српске књижевности, Београд 1970, 140—141 и 235—251, те Б. Јастребић, Поетика Лазе Костића, Београд 1970.

⁶ О језику Јакова Игњатовића расправља и О. Банковић-Тодоровић, Белешке о језику и стилу Јакова Игњатовића у роману Васа Решпект, НЈ н. с. XII/7—10, Београд 1962, 252—269.

(*несам, неси* итд.), да бисмо у другој прилици, под утицајем Вука и народне поезије, наилазили на ијекавске форме (као: *завјеса, биљезити, њежност, жељезо, жељезница, њемачки, насљедство* и сл.). Од морфолошких локализама неће у ово доба још изостати облици *вратма, леђма, зубма* (дат. пл.), *за лећи, с ораси, са сватови* (инст. пл.), *на врати, на коли, о коњма* (лок. пл.), а у презенту лични наставци -у одн. -ду типични за војвођанске говоре (*виду, носу, молу, говору* одн. *оћеду, нећеду, радиду* итд.), мада преовлађују књижевни облици (*виде, носе* итд.), а сусрећу се и облици аориста или имперфекта (овог последњег само у 3 л. пл. пошто војвођански говори не знају за имперфекат).⁷ Све је ово, дакако, било у складу с Вуковим начелом угледања на „матерњи говор“, с једне стране, и становите заблуде да између народног и књижевног језика не треба постављати никакве оградe. Овome треба додати да су укључивању локалних облика, па и таквих као што су *несам, несмо* (с наслоном на вуковско *нијесам, нијесмо* и на косовско-ресавку ситуацију) допринели и српски писци београдског књижевног круга, што је све дало повода филолошкој критици и језичким чистунцима да устану против вулгаризације језика, језичких произвољности и дијалектизама. Захваљујући неуморним упозорењима и ригорозној критици филолога, позивању на вуковску „опћениту правилност“, те романтичарском заносу у борби за чистунством у језику и народним језичким духом — дошло је до својеврсног култа језика, који је резултирао прогоном локализама, али и речи домаћег, тубинског порекла. Ова струја, којој су први импулс дали војвођански писци на челу са Ј. Стеријом Поповићем (у оквиру Друштва српске словесности), захватила је најпре, рускословенске, а затим турске, немачке, мађарске и др. речи. С друге стране, отваран је пут посрбљеницама и неологизмима, али цео подухват, познато је, није уродио нарочитим плодом.⁸ И поред свих прогона, у језику су остале и речи из рускословенског (дакако, оне уходаније: *богослужење, двери* и сл.), руског (чији утицај није престао ни до данашњих дана), а да и не говоримо о речима латинског, грчког, немачког и др. порекла. Ипак, у заслугу писцима оног времена треба убројити обogaћивање домаћег лексичког фонда „преведеницама“, таквим речима које су (од обично немачке изворне основе) начињене тада и остале у језику и до данас (исп. *водоскок, кишобран, бродолом, водовод, дрворез, излет* и сл.).

Све у свему, велике промене до којих је довела Вукова борба за реформе у књижевности и језику наступиле су још

⁷ О језику писаца епохе романтизма исп. и П. Ивић — Ј. Кашић, *Историја српског народа* V/2, Београд 1981, 366—370.

⁸ Исп. о томе код мене, *Страна лексика у српскохрватском стандардном језику, у књизи Језик у савременој комуникацији*, Београд 1983, 162—173.

за његова живота. Његови једномишљеници и следбеници, били они песници или прозаисти, филозофи или научници, журналисти или грађански списатељи — прихватили су идеју о неговању и модернизовању новог језичког израза као свој општекултурни, али и интимни кредо. Њихов допринос потоњој култури остаје не само предмет признања историјске прекретнице у књижевној еволуцији једне културе већ и темељни камен на којем та култура чврсто почива.⁹ У том смислу она је интегрални део свеукупног савременог језичког стања који данас заслужује наше пуно признање.¹⁰

Егон Фекете

⁹ Исп. у вези с формирањем песничког језика и М. Павловић, Улога и значај војвођанских писаца у развоју српског књижевног језика, ЗБМСКЈ I, Н. Сад 1953, 87—100.

¹⁰ Овај је рад прочитан на XXXIX југословенском семинару за стране слависте у Задру августа месеца 1983. године.